

Szálinger Balázs legutóbbi kötetét olvasva a legelső és legelemibb befogadói tapasztalatom a zavar volt. Legalábbis az első ciklust betűzgetve. Két okból is. Egyrészt amíg a könyv apró betűit szemezgettem, tudatosult bennem, hogy hamarosan mindenképpen fel kell keresnem a szemészemet. A másik: a líra halálának gyötrő érzése. Ha ezt a zavaró érzést gondolattá próbálom transzformálni, akkor persze nem pontosan abban az értelemben teszem, mint Babits 1922-ben, ha-

Szénási Zoltán 73

SZÖVEGBE ZÁRT TÉR-IDŐ DISZKONTINUUMOK

Szálinger Balázs: 360°

bár ki ne érezné, mennyire aktuálisak ma is ezek a sorok: „A líra meghal, és a bús / élet a kettes csöndbe menekül. / Az ember hajdan ember volt, s szíve / itta az embert, testvérszív; – ma nyáj, / megunt baján kérődző.” (*Régen elzengtek Sappho napjai*) De nem is abban a tág kontextusban, ízlésváltás és -válság világnézeti összefüggésében értem, ahogy néhány évvel később Halász Gábor beszélt a líra haláláról egy konzervatív lap hasábjain. Bár meglehet, Szálinger költészete első köteteitől s verses epikai kísérleteitől tavaly megjelent könyvéig kirajzol valamit abból a költészettörténetileg is dokumentálható változásból, mely a nyelvjátékos posztmodern költészet után másfelé keresi a líra újjászületésének lehetőségeit. Van-e élet a líra halála után? Kérdezhetnénk tehát. A 360° azt is világosan megmutatja ugyanis, hogy Szálinger merre indult el: jól látható, hogy nem az alanyi költészet felé vette az irányt, nem a lírai személyességnek még-újabb-érzékenységgé váló közvetlen szövegebeíródása révén alakítja versbeszédét, hanem – látszólag – éppen ezzel ellentétesen: verseinek költői énje mintha még inkább a személytelenségbe húzódná vissza, pusztán az életrajzi referencialitás rejtett nyomait hagyná hátra maga után, s a költői kifejezés lehetőségeinek határait keresi. S ha így értem a „líra halálát”, akkor ennek az útnak egyik végpontja alighanem a *Térképjelölések* szóhalmaza, melyben az értelemkereső befogadás legfeljebb az egymás után sorakozó szavak jelentésbeli rokonságának felismeréséig, a szócsoportok relatív elhatárolásáig tud eljutni.

Aztán mintha megnőttek volna a betűk, s elkezdett működni a kötet is. Mint a korábbi Szálinger-kötetek, vagy még jobban.

De hogyan is működik, pláne, ha jobban? Először is: csakúgy, mint az *M1/M7* és a *Köztársaság*, Szálinger legújabb kötete is egy cím nélküli verssel indít. Különösen az *M1/M7*-hez köthető az a költői megoldás, ahogy a kötetnyitány nagyszabású kronotopikus viszonyrendszer megalkotására, tér és idő

sajátos egymásra vonatkoztatására törekszik. Ott a címben jelölt autópályaszakasz, itt az óramutató állását irányjelzésként használó katonai zsargon megszólaltatása jelöli ki azokat a tér-idő koordinátákat, melyek a nyitóvers világát meghatározzák, s míg az *M1/M7*-ben a körbeérő útjelölés teszi 74 az említett pályaszakaszt szinechdochikusan egész Magyarország szimbólumává, itt a többszörösen körbefutó idő- és térjelölés, s a versbeszédben kibomló látvány horizontváltásai sejtetnek valamifajta megragadhatatlan végtelenség- és teljességigényt. A kötet nyitó verse arra is jó példa, ahogy a szövegek fikatív terében a versbeszélő pozíciója meg-, illetve versről versre újraalkotódik. Ebben az esetben az irányjelzés által jelölt „objektumok” viszonylatában határozódik meg a lírai én hol-léte, más esetben – mint például az *Obszervatórium* című versben – konkrét topográfiai tájékozódás kell ahhoz, hogy kijelöljük, hol is van az a valaki, akinek nézőpontjából a versvilág műben megjelenített aspektusa láthatóvá válik: „Pedig / Mennyi álom, szerelem és kívánás húzódik össze // Bánatos semmivé egyetlen perc alatt, amint valahol / Messze, keleten, Bucsonyban, amiről másnap / Már mindenki tudja, hol van, / Fogja magát, és eltörik a kő.” Persze pontos helymegjelölést ebben az esetben sem tudunk adni: talán valahol itt, Magyarországon.

Más esetekben viszont egészen pontos, tudományos egzaktságig menő helyrajzot kapunk. Különösen az első ciklus versei mutatják be számkra Szálinger kedves tájegységét, Zalát és a Balaton vidékét. Földrajzi nevek (Szévíz völgye, Foglár völgye, Principális-völgy) jelzik mindezt. A Principális-völgy bemutatását a *Szakkvélemény* című versben kapjuk, mely – címéhez híven – a hagyományos költői szövegtől idegen, geográfiai szaknyelven írja le a választott tájegységet. Ha valami első olvasásra is világos lehet: a tájköltészet radikális megújításával van dolgunk, miközben – később – a *Tájvers* című epigramma olvasható akár a tájköltészet hagyományos kódjai szerint is. Vagy más oldalról közelítve: talán ez is a *Zalai passió*ból megismert „kolonizmus”, a nevezetes „zalai öntudat” sajátos megnyilvánulása, a vígeposz folytatása más nyelven. A kötet szövegeiből kirajzolódó világ térbeli koordinátái ugyan tágabbak, végső soron a Øresund-összeköttetéstől (*Optikai csalódás*) a Vaskapuig tart, jórészt mégis majdnem egybeesnek Kolon István hajdani vándorútja során érintett vidékekkel.

Az utazás motívuma ugyanis több versben visszatér, de a *360°*-ban – többé-kevésbé – a Duna köti össze a távoli tájegységeket, melynek mentén egészen a Vaskapuig hajózhatunk Szálinger költészetének masszív kis papírhajóján, s közben nemcsak a tér, de az idő dimenziója is kitágul: *A Duna rajzoló*i című darab önmagát 1758-ra datálja, a *Zuhata*gban említett al-dunai vízesések (Sztenka, a Dankó vára után következő Kozla-Dojke, Izlás, Tachtália) pedig a 19. század végi folyamszabályozásig jelentettek veszélyt a dunai hajósokra, a vers kissé groteszk története nyilván ez előtt játszódik.

Mindezt azért emlitem, mert van valami végtelen pontosságra törekvés Szálinger legújabb kötetében. Olyannyira, hogy az olvasónak – miután gyanú ébredt benne, hogy esetleg egy versszerűen sorokba tördelt tudományos szakszöveget olvas – kedve támad utánanézni az egyes versek nem irodalmi forrásszövegeinek, s van, amikor sikerrel is jár. Így 75 például pár kattintással meg lehet találni a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület honlapján a Kittenberger nevű parlagi sas elengedéséről szóló beszámolót,¹ mely a *Kittenberger* című vers „valóságalapja”. Így már a versben említett miniszterelnök-helyettest sem nehéz beazonosítani, aki – hangsúlyozom: a vers szerint – „Annai madarat lőtt azóta, hogy / Nem is emlékszik Kittenberger nevére, / Csak arra, hogy van ilyen egyetem, / Meg hogy hatalmas volt, és csapkodott, / Alig tudta megtartani, amíg / Lefényképezték a tájmagazinnak.” Ezzel a verssel kapcsolatban érdemes felidézni azt a kritikát, mely az *M1/M7* egyik versében (*Költő & hadvezér*) vélte felismerni az akkori miniszterelnök alakját. Ezt ugyan ma is a vers igen erős túlintertálásának gondolom, a *Kittenberger* esetében viszont a személyazonosság megállapítása kétségtelen. Az ily módon leleplezett szerző alkotásmódjának megismerésénél sokkal izgalmasabb lehetőségeket nyújt azonban az olvasó számára a vers fiktív világának valósághoz való ironikus viszonyulása. Túl a politikai költészet jó pár éve elsimult hullámverésein a nagy Afrika-kutató és vadász nevével folytatott nyelvjáték viszont mintha még a maga mögött hagyni kívánt posztmodern lírát idézné.

Szálinger költészetének s adott esetben a *360°* című kötetének vannak ennél fontosabb poétikai specifikumai is. Az egyik az irodalmi szöveghagyomány „használatá”. Miközben a versekben megszólaló beszélő műről műre a nyelvváltozatok sokfélegében alkotódik újra, s ezzel is jelzi önmaga nyelvben-létét, Szálinger költészete saját költői tradícióját a korábnál is mélyebben átsajátítva teszi olvashatóvá. A cím nélküli nyitó vers például megidézi Juhász Gyula nevezetes versét: „négy óránál nagyszabású hálót / szöveget egy tétova, ronda pók”, a *Nagyjőuram* dikciója mintha Ady *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című háborús költeményét írná újra egy forradalom szcenikájában, a *Merre zörög* ekhós szekere pedig talán Petőfire utal, s nyilván lehetne még további áthallásokra és allúziókra vadászni. Szálinger kötete már műfaji és hangnemi sokféleségével is gazdag líratörténeti hagyományhoz kapcsolódik, a kétsoros, csattanóra végződő, esetenként groteszk epigrammáktól a félhosszú verseken át a tanító célzatú nagyversekig. Utóbbiak közé tartozik a korábban már említett *Zuhatag*, melynek epikus kerete egy képtelen utazást jelenít meg: egy vak kisfiú egy papírcsónakban hajózik lefelé az Al-Dunán. Ebbe ékelődik bele a kisfiút (és más fiúkat) megszólító és oktató monológ, de miközben a vers létező térbe helyeződik,

önellentmondásai („Főleg ne szórakozz, hogy vak vagy” ↔ „Ez a fiú vak”) és egységesként megragadható valóságvonatkozások híján sem ez a magánbeszéd nem válik szó hagyományos értelmében vett prédikációvá, sem a történet nem allegorizálódik. Mindezekkel együtt vagy éppen ezért
76 figyelemre méltó költői kísérletről van, csakúgy, mint a *Hat sor*, mely a tanmese műfaját írja újra anélkül, hogy a történetnek értelmes tanulsága lenne.

Szálinger versmondатаi grammatikailag hibátlanok, a mondatrészek a helyükön vannak, viszont a szavak szintaktikai kombinációi a jelentésmezők inkompatibilitása miatt szokatlanok, ezért rendre kiközlentik az olvasót a versolvasás komfortterzetéből. Mert milyenek például a „barokk bombázó-osztagok”? Mikorra is tehetjük a „későnefelcsfázis”-t vagy a „középmogyó-róidőszak”-ot? Mennyire lehet megbízni egy „fatüzelésű barát”-ban? Mit jelent, ha valakinek nincs „zellerlelkű bátyja”? Mennyire negatív a kilátása a jövőre nézve annak, aki „hangyavégre”, „dögbogárvégre”, esetleg „billenő-bogárvégre” jut? S érdemes-e jelentkezni egy „világvégi történészkonferenciá”-ra, „Hol tények fölött az egyik gondolat / Héjaként öli a másikat”? Folytathatnám még, de a lényeg, hogy Szálinger váratlan szóalkotásai olvasva a metaforikus költői nyelv szó- és jelentésteremtő erejének működésével szembeülhetünk, noha – és éppen ez az igazán izgalmas Szálinger költészetében – az olvasásban mindig megmarad valami zavaró bizonytalanság, a jelentés instabilitásának, a nyelv kisiklott valóságvonatkozásainak idegesítő tapasztalata.

Miközben a kötetet olvassuk, tágas térben mozgunk, évszázadokat ugrunk át, de a múlt megidézése sem valami felhőtlen nosztalgia keretében történik: „Amint feszültség fenyeget, valaki szóba hozza a Balatont, és / Régen kihűlt lassú levelek gőzei csapnak fel diadalmasan / Elmúlt, elhagyott, könnyűnek talált ezüst asztalokról.” (*A skandináviai kirajzás*) Mintha minden Szálinger-versben csak az érzékelt valóság felszínét súrolnánk, de érezzük, hogy kicsit mélyebben működik valami titokzatos erő, de talán soha nem tudjuk meg, mi is az. Ennek a költészetnek ez a legnagyobb erőssége, s éppen ebben érezhető, hogy Szálinger költészete legutóbbi kötetével jelentős fordulatot vett. S hogy mekkorát? Pontosan 360°-osat. (*Magvető, Bp. 2016*)

¹ <http://www.mme.hu/kittenberger-ujra-repul-egy-mergezesbol-felgyogyult-parlagi-sas-sikerese-elengedese-jaszagban>

